

U hrišćanstvu se za ljubav koristi grčka reč **αγαπη**, ako je reč o Božanskoj ljubavi. Ova reč se pojavljuje u Novom zavetu, a najpoznatije mesto je Himna ljubavi apostola Pavla iz Prve poslanice Korinćanima. Ljubav o kojoj Grci govore pre hrišćanstva zove se **ερος** i **φιλια**. Ovo bi u islamu odgovaralo reči **aşq**, dok se za Božansku ljubav koristi reč **muhabat**.

Većina islamskih autora uspostavlja vezu između ove dve vrste ljubavi. Kod Ibn Arabija nalazimo učenje prema kome je Bog stvorio čoveka iz čiste milosti prema Svojoj slici, a ženu po slici čoveka. Čovek zbog toga voli ženu kao što Bog voli čoveka. Ovo podesća

na Platonovu formulaciju prema kojoj je težnji za celinom i lovu na nju ime ljubav. „Njegov Gospod mu je“, kaže Ibn Arabi, „omilio žene da ih voli kao što Bog voli onoga koji jeste po njegovoj slici“. Muškarac treba da vidi Boga u ženi, i takvo viđenje Boga je potpunije nego ako Ga samo traži u sebi. U tom slučaju videće Ga samo u trpnom vidu. Naprotiv, ako Ga posmatra i u ženi, videće Ga i u radnom vidu, jer je žena postala prema njegovoj slici. Tako Ibn Arabi objašnjava hadis u kome Muhammed (s.a.v.s.) govori da su mu od zemaljskih stvari omiljene tri – žene, miris i molitva. Zato govori o polnom opštenju kao veličanstvenom. Ovde treba imati u vidu ono

Pločice dekorisane floralnim motivima, rad Ruknudina Muhamedija iz Kašana

na šta upozorava Morteza Motahari. Ako se polno opštenje završava na prostom zadovoljstvu bez uočavanja ičega uzvišenijeg, to je samo životinjski, tehnički odnos. Tu nema govora o ljubavi. Ljubav između muškarca i žene je ljubav samo ako je emanacija Božanske ljubavi.

Sušтина muhabata se ipak najjasnije nalazi kod Rumija. Muhabat je prepuštanje onoga ko voli voljenom. Voljeni je sve, onaj ko voli je ništa. Ljubavnik je spreman da sve izgubi zbog voljenog. On postaje „Madžnun“, lud od ljubavi. Motahari naglašava da je razumu neobično to što često slavimo pokornost onog ko voli i njegovu spremnost da sve odbaci, čak da ima svoje znanje o sebi samo u voljenom. Onaj ko voli teži da se stoji sa voljenim.

OVAKVA ljubav nalazi se opisana kod apostola Pavla. „Ljubav“, veli on, „ne traži svoje“. Ova ideja u potpunosti se poklapa sa idejom muhabata. Ipak, naše tehničkim svetom zavedene duše pitaju se: Kakva je to ljubav koja ne traži uzvraćanje? Smemo li da verujemo u ljubav? Ovo je trgovački odnos prema ljubavi i nema nikakve veze ni sa islamom ni sa hrišćanstvom. Prava ljubav „ne traži svoje“, dakle ne zahteva da bude uzvraćena. Ipak, ima li čovek snagu da voli i da ne traži ljubav za uzvrat? Ima, ali samo ako zna da ljubav nikuda od njega nije otišla, jer mu nikada nije ni pirpadala. Kada shvati da su onaj koji voli i voljeni jedno, onda oseća da uzvraćanje nikakvog smisla i nema, jer kako će uzvratiti onaj koji je on sam? I αγαπη i muhabat su stapanje sa Bogom, nalaženje svoje jedine istine u njemu. Kao što Bog teži čoveku koga je stvorio po milosti, dakle ljubavi, tako i vernik teži Bogu. Prema sufistima, oni su već jedno i čovek samo to treba da spozna, a ta spoznaja nije ništa drugo nego ljubav. To stoji i u Novom zavetu: „I ako imam sve proroštvo i znam sve tajne i sva znanja, i ako imam svu veru da i gore premeštam a ljubavi nemam, ništa sam“.

Čini se, međutim, da je polna ljubav u hrišćanstvu shvaćena kao nešto nečisto. Ipak, hrišćanstvo se ne da posmatrati kao monolitna religija. Ne treba zaboraviti da je Despot Stefan Lazarević u jednom krajnje

religijskom diskursu, u velikoj pravoslavnoj himni ljubavi, „Slovu ljubve“, poručio:

*Uzljubite ljubav,
mladići i devojke,
za ljubav prikladni;
ali pravo i nezazorno,
da mladićstvo i devstvo ne povredite,
kojim se priroda naša
Božanskoj prisajedinjuje,
da Božanstvo ne uznegoduje.*

U pravoslavlju polna ljubav nije nikako nečista. Ne treba pritom zaboraviti ni na praksu prema kojoj se pravoslavni sveštenici venčavaju, odnosno, obavezni su da budu venčani.

Obratimo pažnju na kraju ovog teksta na još jedan mogući horizont za razgovor između hrišćanstva i islama, a izvedimo ga iz komparativnog iščitavanja Prve poslanice Korinćanima i „Dragulja izdašne mudrosti u reči Sitovoj“ iz „Dragulja mudrosti“ Ibn Arabija. Pogledajmo sledeće dve rečenice:

1. Ljubav nikada ne prestaje, a proroštvo ako će i prestati, jezici ako će umuknuti, razuma ako će nestati... (13, 8)

2. Poslanstvo i proroštvo, mislim na zakonodavno proroštvo i poslanstvo, prestanu, ali walaya nikada ne prestane.

Setimo se još da se walaya prevodi između ostalog i kao prijateljstvo, i to priljateljstvo prema Bogu. Kao takva ona je temelj imamata, a imamat je u šiizmu zasnovan na ljubavi. Nije li walaya ta beskrajna Božanska ljubav? Mogu li islam i hrišćanstvo da se razumeju na najboljem mestu, da se spoznaju u ljubavi?

MILOŠ JEREMIĆ

Miloš Jeremić je rođen 13. 12. 1971. godine u Požarevcu. Završio je Filozofski fakultet u Novom Sadu, smer filozofija. Saradnik je Grupe za filozofska istraživanja SANU. Autor je više tekstova o evropskoj i islamskoj filozofiji. Jedan je od osnivača Udruženja studenata filozofije Jugoslavije, i učesnik više filozofskih škola i seminara. Radi u Požarevačkoj gimnaziji kao profesor filozofije.

Iskušnja suživota pravoslavnih i muslimana i njihovo prevazilaženje

Miloš Bogdanović

PITANJE KOJE NAM SE NAMEĆE

Kako je moguće da sledbenici dve religije sa tako uzvišenim Božanskim zahtevima, na ispitu same vere u svojim međusobnim susretima tako često krše svoja proklamovana načela, i čak da to kršenje Božanskih načela čine u ime same svoje religije i u ime Samog Boga?! Štaviše, pripadnici različitih religija, koji su decenijama živeli u dobrim međusobnim odnosima, bivaju za vrlo kratko vreme dovedeni u stanje međusobnog nepoverenja, a zatim i sukoba i mržnje. Da bismo objasnili kako je moguće da vernici u trenucima teških životnih iskušnja pokazuju načela suprotna svom proklamovanom verovanju, analiziraćemo procese koji su se još daleko pre samih iskušnja dešavali u njihovom umu, savesti i volji.

ANALIZA RELIGIOZNOG ISKUSTVA

Zdrava religioznost je pokrenuta nesebičnom ljubavlju prema Bogu i blišnjem, dok je fanatična religioznost pokrenuta sujetom, krivicom, strahom, ili nekim drugim lošim motivom. Zbog razlike u motivaciji, zdrava religiozna revnost je odgovor na potrebe drugih ljudi i na zahteve Boga, dok je fanatična religiozna revnost odgovor na potrebe čovekovog velikog Ja.

Čovek je po svojoj prirodi sklon da sledi porive svoga Ja, tj. da čini dobra dela i da ispunjava religiozne dužnosti, ne iz prave nesebične dobrote, već iz lične sujete, krivice, straha i drugih fanatičnih poriva. Ali, čovek je čovek upravo zato što ima slobodu da svojom voljom postupa nezavisno i slobodno od iskušnja svoje prirode. Zato je čovek biće odgovorno za svoje postupke. Kada razum ukaže čoveku na iracionalnost njegovih postupaka, tada stupa na scenu njegova savest i traži od čoveka da se svojom voljom odupre svom iskušnju i da se pokori uzvišenim Božanskim principima duha i života.

Religija ima za cilj da čoveka učini svesnim razlike između dobra i zla, prave i fanatične dobrote, i da čoveku pruži Božansku snagu u pobedi nad iskušnjem njegove prirode.

Ali, ukoliko čovek svoju volju pokorava lošim pobudama, njemu smeta upotreba razuma jer postoji rizik da razum raskrinka njegovu dobrotu kao lažnu dobrotu. Takođe, tada čovek ima problem i sa svojom nečistom

Manastir Đurđevi stupovi u okolini Novog Pazara, pogled iz vazduha

savešću koja ga osuđuje za njegovo pokoravanje slabostima. U skladu sa izopačenjem funkcije volje, razuma i savesti dolazi i do izopačenja funkcije religioznog iskustva.

TRI ELEMENTA PSEUDORELIGIOZNOSTI

Problem loše motivacije

Umesto da religijom pothranjuje svoju volju uzvišenim motivima, čovek pokušava da uz njenu pomoć pobudi svoje fanatične porive. Razumnom nalogu na dobrotu (ljubi Boga i bližnjeg) se dodaju iracionalni dodaci koji imaju za cilj da pokrenu slabosti čovekovog velikog Ja (sujetu, strah, krivicu, sebični sentiment...) kao motiv njegove religiozne revnosti.

Problem neodgovorne upotrebe razuma

Umesto da religija svojim visokim idealima čoveka sačuva od zla, ona postaje izgovor za zlo koje se čini u ime njenih visokih ideala. Razum se ne upotrebljava da bi se jasno razgraničila razlika između dobra i zla, već da bi se ta razlika uklonila i da bi se fanatični ljudski motivi proglasili dobrim motivima. Kritičko samopreispitivanje je proglašeno tabuom.

PROBLEM NEČISTE SAVESTI

Umesto da religija čoveka učini svesnim odgovornosti za njegove motive i postupke, ona mu pruža utočište za gušenje lične neodgovornosti. Umesto da religiozna revnost bude izraz nesebične ljubavi i čiste savesti, ona dobija funkciju čovekovog pokušaja da njom uguši glas svoje nečiste savesti. Otuda

se dešava da religiozni ljudi u svom izopačenju budu spremni da učine veća zla od otvorenih bezbožnika, jer im religiozno iskustvo guši svest o ličnoj odgovornosti za sopstvene postupke.

POSLEDICA KRIVICE I STRAHA

Osoba koja je na religioznu revnost pokrenuta strahom i krivicom je sklona formalizmu i legalizmu, tj. nije sklona da svojim delima odgovara na realne potrebe života, već je sklona da se slepo pridržava određenih pravila i recepata ponašanja, pokušavajući da njima ostvari satisfakciju svoju nečiste savesti.

Zbog formalne predstave o dobru i zlu, osoba pokrenuta krivicom je sklona da se kaje za manifestaciju greha u svom ponašanju, a ne za sam greh u svom srcu. Ona će da se kaje što je nešto rekla, a ne što je to mislila. Kajaće se što je dozvolila da njena slabost dođe do izražaja, a ne za samu slabost u svom srcu. Zbog formalnog pokajanja, uzrok slabosti će i dalje ostati u srcu, pa samim tim i krivica. Nečista savest vremenom budi podsvesni prezir prema samom sebi. Nepraštanje samom sebi formira duh licemerstva i nepraštanja drugima. Sklonost da se drugi ljudi osuđuju postaje srazmerna sopstvenoj nečistoj savesti i sopstvenim nepriznatim gresima. Tolerantnost prema sopstvenim slabostima je srazmerna netoleranciji prema onima koji drugačije veruju. Naime, zbog nečiste savesti koja je posledica sopstvenog neposvećenog srca, javlja se Kainov sindrom. Kajin, koji je sam ubio, projektovao je svoj karakter drugima i zbog nečiste savesti se plašio da ga drugi ne ubiju. Nečista savest predstavlja stalan izvor osećanja ugroženosti i izvor nesvesne projekcije sopstvenih pobuda drugima, pa je otuda često izvor sumnjičenja i sukoba između ljudi i između ljudskih zajednica.

POSLEDICA SUJETE

Sujetna osoba ne čini dobra dela zato što njima izražava pravu ljubav prema Bogu i bli-

žnjem, već zato što vidi vrednost u svojim dobrim delima kojima pothranjuje svoje veliko Ja.

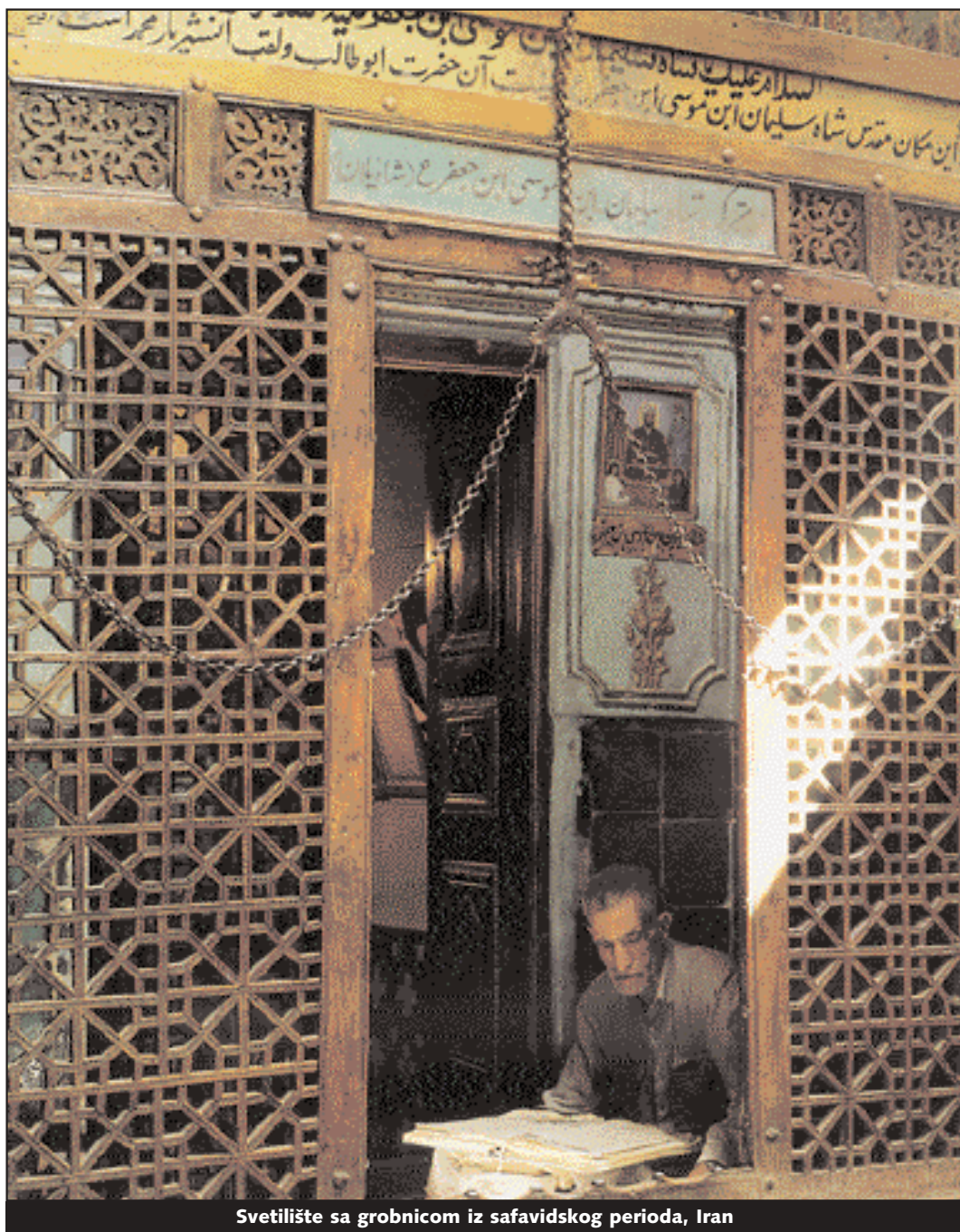
Potreba za psihološkom satisfakcijom vodi do projekcije sopstvene sujete na opšti plan u pokušaju da se ona na taj način zadovolji. Formira se plemenska svest sa tipičnim plemenskim izopačenjem predstave o dobru i zlu. Na pitanje „Šta je za vas zlo?“ pripadnik afričkog plemena odgovara: „Zlo je kada nas susedno pleme napadne i opljačka!“ A na pitanje „Šta je za vas dobro!“ on odgovara: „Kada to isto mi uradimo njima!“ U sredini koju odlikuje plemenska svest, osoba koja postupa po pravdi često biva proglašena izdajicom, jer pitanje dobra i zla nije više pitanje kakav je neko čovek po svom realnom karakteru – da li je sebičan, gord, lažljiv, itd, već da li podražava kulturni odnos prema svojoj zajednici. U suprotnom on je tuđin.

Sama pripadnost ne zahteva reformu srca i karaktera pa je ljudima lakše da se po njoj ravnaju po pitanju svoje moralne i duhovne podobnosti, nego da u svetlu uzvišenih Božjih zahteva preispituju pobude svoga srca i da vode borbu protiv sopstvenih slabosti karaktera.

SKLONOST KA MEĐUVERSKIM SUKOBIMA

U vreme blagostanja površno poimanje religioznosti koja je zasnovana na nečistoj savesti, odsustvu odgovornog preispitivanja duhovnog iskustva, i na pokoravanju sopstvene volje sujeti i drugim lošim pobudama, retko otkriva svoj stvarni karakter i život takvih vernika, spolja posmatrano, deluje valjano. Suživot vernika različitih religija može dugi vremenski period prolaziti bez ikakvih konflikata. Međutim, jedan stresan momenat može da isprovocira sadržaj ljudskih srca koji godinama nije imao priliku da pokaže svoju iracionalnost, i da izazove sasvim neočekivane sukobe i krvoproliće.

Ukoliko je religiozna revnost u vreme mira i blagostanja bila provocirana buđenjem krivice i straha, u vreme iskušenja ona će se transformisati u duh sumnjičenja, nepovere-

Svetilište sa grobnicom iz safavidskog perioda, Iran

nja i projekcije sopstvenih loših motiva drugima. Strah od Boga će se sada manifestovati kao opšta plašljivost, sumnjičenje pripadnika druge religije, što će dati nove povode za izaživanje sukoba.

Ukoliko je religiozna revnost u vreme mira i blagostanja bila zasnovana na pothranjivanju lične sujete, a ne na pravoj nesebičnoj ljubavi, u vreme životnih iskušenja ona će vrlo lako da se transformiše u agresivnu odbra-

nu povređenog ega, zato što sujeta čoveka čini veoma osetljivim i uvredljivim.

ZAKLJUČAK

Slabosti karaktera koje nisu bile pobeđene u vreme mira, nego su čak postale temelj čovekove revnosti, u vreme iskušenja bivaju isprovocirane i postaju izvor mržnje, sukoba, i na taj način, kršenja svih onih principa koje vernici zvanično proklamuju. Najveća zla u istoriji sveta činjena su u ime najuzvišenijih ideala, ljubavi, slobode i Boga. Za tako nešto nisu krivi ni Bog, ni ljubav, ni uzvišeni ideali, ni sama religija, već sam čovek.

Odgovornost za međusobne sukobe i netoleranciju leži ne samo na vernicima, već i na sveštenstvu obe religije. Iako svaki pojedinac pred Bogom i ljudima sam jeste odgovoran da razume duhovnu prirodu svoje religije i da po njoj živi, mnogo bi se pomoglo kada bi mu se učenje serviralo tako da on može sasvim jasno da napravi razliku između dobra i zla; i da revnost pokrenuta sujetom, krivicom i strahom bude raskrinkana i ukorena još u vreme mirnog suživota različitih verskih zajednica. Sveštenstvo obe religije ima veliki zadatak da ljude ohrabri u zdravoj savesti da budu poslušni Bogu čak i onda kada svetovna vlast ili većina zahteva od njih drugačije. Zbog sujetnog odobravanja većini i zbog straha od autoriteta vlasti, mnogi su skloni da izopače suštinska načela svog verovanja. Onda kada oni koji postupaju ispravno, bivaju u iskušenju da od mnoštva budu proglašeni izdajicama zato što ne gledaju ko je ko, tada sveštenstvo treba autoritetom svoje nauke da ohrabri zdravu ljudsku savest i da otvoreno osudi duhovno izopačenje i njegov plod – netoleranciju i nepoštovanje drugačijeg. Ako religija svojim zahtevima ljude ne čuva od zla, onda ona postaje svoja najveća suprotnost, jer ljude navodi da čine

zlo upravo u ime onih ideala koji postoje zato da bi ljude sačuvali od zla. Bog je dao svakom mesto pod suncem, i ako ljudi svoj život na zemlji ne naprave paklom, u Bogu će naći snagu i karakter da od života naprave raj, onoliko koliko to do njih stoji.

MILOŠ BOGDANOVIĆ

Učesnik tribina „Otvorenog univerziteta“ od 1982. Godine 1984. uhapšen u „Grupi 28“. Nekoliko puta kažnjavao zatvorom od tadašnjeg komunističkog režima zbog zalaganja za slobodu savesti.

Pisao i držao govore protiv ideološkog jednoumlja, nacionalizma, verske i svake druge netolerancije.

Godine 1986. posvetio se problemu ljudske motivacije, osvedočen da sistem ne može biti gori od ljudi koji ga čine, te da je najveće zlo ono koje nosimo u sopstvenim srcima.

Ranije sekretar za verska pitanja Komiteta za zaštitu ljudskih prava i generalni sekretar Pokreta za ljudska prava. Kao govornik učesnik je mnogobrojnih tribina i javnih skupova, TV i radio emisija, pozivan od strane najrazličitijih organizacija, instituta, fakulteta, udruženja i pokreta. Kao spoljni saradnik Instituta za fonetiku, učesnik Međunarodnog i domaćeg kongresa antropologa na temu „Veza između genetskog porekla populacije i njenih lingvističkih posebnosti“. Do sada izdao knjige „Zašto mnoštvo verskih zajednica?“ i „Poreklo i degradacija“. Na osnovu tekstova objavljenih u raznim publikacijama izabran za počasnog člana odbora „Prvog srpskog kraljevskog književnog kluba – Karađorđević“.

ZAHTEV ZA PRIJEM ČASOPISA NUR

ime i prezime: zanimanje:

adresa:

poštanski broj: grad:

telefon:

**Ukoliko želite da dobijete časopis
molimo Vas da uplatite dolenađeni iznos prema datom uputstvu.**

Godišnji troškovi dostave časopisa: 400 din. Za inostranstvo 20 USD.

časopis **NUR** • Poštanski fah 431, 11001 Beograd, Srbija i Crna Gora

Tel: (+381 11) 367-1416, 367-2564, Fax: (+381 11) 2666-980

E-mail: nur@Eunet.yu

INSTRUKCIJE ZA UPLATU

dinarski

devizno

BANKA	MICRO FINANCE BANK AD Gospodar Jevremova 9, Beograd	MICRO FINANCE BANK AD Gospodar Jevremova 9 11000 Belgrade Serbia and Montenegro SWIFT: MFBAYUBGXXX
RAČUN	220-110-53	10-301-0004650.4 EUR
POZIV na broj	10-301-0004650.4	INTERMEDIARY BANK: Correspondent account No. 400 87 68061 00 EUR Commerzbank AG Frankfurt/Ger. SWIFT: COBADEFFXXX
SVRHA	POŠTANSKI TROŠKOVI	
KORISNIK	KULTURNI CENTAR PRI AMBASADI IR IRANA	KULTURNI CENTAR PRI AMBASADI IR IRANA